

CA'BER KALESİ VE TÜRK MEZARI

THE FORTH OF CA'BER AND TURKISH GRAVE YARD

Arş. Gör. Asaf ÖZKAN*

GİRİŞ

Ca'ber Kalesi, Kuzey Suriye'de, Fırat Nehri'nin sol sahilinde, Siffin'in karşısında bulunan bir kale harabesidir. XI-XII. Yüzyıllarda kale Rakka- Balis yolu üzerinde bir konak yeri olarak kullanılmaktaydı. Daha önceki dönemlerde bölgeyi fetheden Arap komutanının ismine izafeten Davsar/Davsara adı verilen bu kale; Selçuklular zamanında Kuşeyriler'den Sabık ed-Dîn Ca'bar tarafından ele geçirilince Ca'bar/Ca'ber olarak anılmaya başlanmıştır¹.

Aslında Ca'ber Kalesi'nin Türk tarihi açısından önemi kale yakınlarında bulunan ve "Türk Mezarı" adı verilen türbenin burada olmasından kaynaklanmaktadır. Yaygın ve eski inanışa göre "Türk Mezarı"nda medfûn olan kişi Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in atası olan Süleyman Şah'tır. Başta Âşık Paşazâde olmak üzere eski Osmanlı vak'ânüvisleri bu fikri benimsemişlerdir. Âşık Paşazade'ye göre göçebe Türklerin ileri gelenlerinden Süleyman Şah kendisine bağlı Türkmen aşiretleri ile Türk boylarının çıktığı Anadolu seferine katılmış ve Erzurum, Erzincan yörelerini ele geçirdikten sonra bir takım sıkıntılar dolayısıyla tekrar Türkistan'a yönelmişti. Ancak geldiği yoldan dönmeyip güneye ilerleyerek Halep'e ulaştı. Burada Süleyman Şah Fırat nehrini atıyla geçmeye çalışırken boğularak öldü. Bunun üzerine yanında bulunanlar Süleyman Şah'ı Ca'ber Kalesi'nin önüne defnettiler. Daha sonraki dönemlerde buraya "Türk Mezarı" adı verilmiştir².

Yine Paşazâde eserinde Osmanlı hanedanının şeceresini verirken "Türk Mezarı"nda yatan Süleyman Şah'ı Osman Bey'in dedesi olarak

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

¹ M. Hartmann, "Câber", (Yayına Hazırlayan: Mükrimin Halil Yınanç), İslam Ansiklopedisi, III, MEB Yayınları, İstanbul, 1988, s. 1.

² Âşık Paşazade, Osmanoğulları Tarihi, (Yay. Haz: K. Yavuz-M.A.Y Saraç), Ankara, 2003, s. 54.

zikretmektedir³. Ayrıca iddiasını Osman Bey'in ifadelerine dayandırmaktadır⁴. Ancak bu mezarın Osman Gazi'nin dedesine ait olduğu ihtimali oldukça zayıftır. Çünkü Osman Gâzi'nin dedesinin adı Süleyman Şah değil "Gündüz Alp"tir⁵.

"Türk Mezarı"nda yatan şahsın Süleyman Şah olduğu inancı uzun yıllardır devam etmesine rağmen bunun efsaneden ibaret olduğuna dair iddialar da vardır. Bu iddialara göre burada yatan şahıs Selçuklu Kutalmışoğlu I. Süleyman Şah'tır. Çünkü Kutalmışoğlu Süleyman Şah, 5 Haziran 1086 tarihinde Halep yakınlarında giriştiği bir vuruşmada şehit olmuştur⁶. Bununla birlikte bu şahsın Kutalmışoğlu Süleyman Şah olduğu da şüphelidir. Çünkü Kutalmışoğlu'nun şehit olduğu yer olan Halep, Ca'ber Kalesi'ne 110 km mesafededir. Osman Turan da, Kutalmışoğlu hakkında yazmış olduğu makalesinde; bu mezarın, Kutalmışoğlu'na ait olmadığını ileri sürerek "Türk Mezarı hakkında elimizde mevsûk bir kayıt mevcut değildir" demektedir⁷.

Bu muhtelif ve farklı görüşlere rağmen bölge halkı "Türk Mezarı"na kutsiyet atfetmiş ve Osmanlı döneminde de hanedanın atası gözüyle bakmıştır. Hatta II. Abdülhamit'in emri ile Halep Valisi Cemil Hüseyin Paşa tarafından (12x7 m. ebadında dikdörtgen şeklinde olmak üzere) türbe yeniden yaptırılmıştır⁸.

ANKARA İ'TİLÂFNÂMESİ SÜRECİNDE "TÜRK MEZARI"

I. Dünya Savaşı'ndan müttefikleri ile birlikte yenik olarak ayrılan Osmanlı Devleti; 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmek zorunda kalmıştı. Böylece Osmanlı Devleti açısından savaşlı yılların

³ Aşık Paşazade, Osmanlı Tarihi, s. 53.

⁴ "Osman Gazi; - "Size ne lazımsa onu öyle yapın" dedi. Tursun Fakih, bunun üzerine; - Han'ım! Bu iş için Sultan'dan icazet ve izin gerekir" deyince Osman Gazi; - Bu şehri ben bizzat kendi kılıcımla aldım, Sultan'ın bunda bir faydası olunmadı. Ondan niçin izin alayım? Ona Sultanlık veren Allah, bana da gaza ile Hanlık verdi. Eğer, kastedilen şu sancak ise ben, sancak götürüp kâfirlerle uğraşmadım. Sonra o, Ben Selçuk soyundanım der ise ben de Gök Alp oğluyum, derim. Yok eğer ben bu ülkeye onlardan önce geldim derse, benim dedem Süleyman Şah da, ondan önce gelmiştir" dedi. Halk Osman Gazi'den bu haberi işitince kabul ettiler". Aşık Paşazade, Osmanlı Tarihi, s. 72.

⁵ Kerim Yund, "Câber Kalesi", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 2, Mart 1970, s. 24.

⁶ K. Yund, "Câber Kalesi", s. 24.

⁷ Osman Turan, "Süleyman Şah I. (B. Kutalmış), İslam Ansiklopedisi, XI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979, s. 218.

⁸ Aydın Taneri, "Ca'ber Kalesi", İslam Ansiklopedisi, VI, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 526.

sona erdiği düşünülürken bundan sonraki gelişmeler durumun hiç de düşünüldüğü gibi olmadığını göstermiştir. Zira daha savaşın devam ettiği yıllarda İtilaf Devletleri kendi aralarında Osmanlı toprakları için yapmış oldukları gizli paylaşım planlarını hemen yürürlüğe koymuşlardı.

Mütârekeyi takip eden süreçte Musul ve İskenderun İngilizler, Dört Yol, Mersin, Tarsus, Adana da Fransızlar tarafından işgal edildi. İngilizlerin ayrıca, Kilis, Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal etmeleri iki müttefik arasında sıkıntı yaratmıştı. Çünkü bu bölgelerin İngilizler tarafından işgal edilmesi iki ülke arasında I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı topraklarını paylaşmak için yapmış oldukları 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'na aykırı idi. İki ülke arasındaki kriz 15 Eylül 1919 tarihinde yapılan gizli bir sözleşmeyle çözülebilmiştir. Bu sözleşmeye göre; İngilizler Sykes-Picot Anlaşması ile Fransa'ya bırakılmış olan Güney Anadolu ve Suriye'den çekilmiş ve karşılığında da Musul'u ele geçirmiştir⁹. Böylece Türk Mezarı'nın da bulunduğu bölge Fransız işgali altına girmiştir.

İngiltere ile yaptıkları gizli sözleşme üzerine 1919 yılının Kasım ayında harekete geçen Fransızlar, bölgeyi işgale başlamışlardı. Ancak Fransızlar bu işgal sırasında yerli halkın bir araya gelerek oluşturdukları Kuva-yı Milliye birliklerinin şiddetli direnişi ile karşılaşmışlardı. Bu şiddetli direnişin sebebini sorgulayan Fransız basını, gerekçe olarak Fransız ordusunun, bölgeyi işgal ederken bölge halkı ile husûmeti olan Ermenileri kullanmalarını göstermiştir. Sonraki dönemlerde bu davranış hata olarak görülecektir¹⁰.

Fransızlar bölgede karşılaştıkları direniş üzerine henüz Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa ile bağlantıya geçtiler. 7 Aralık 1919 tarihinde Fransızların Suriye Yüksek Komiseri Georges Picot, Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile bir görüşme yaptı. Ancak görüşme sırasında Picot'nun özellikle imtiyaz istekleri nedeni ile herhangi bir sonuç alamadı. Aslında Güney Anadolu'da bulunan Fransız kuvvetlerinin durumu hiçte iyi değildi. Bölgede bulunan Fransız komutan ve idarecilerinin yanlış tutumu yüzünden Türk-Fransız ilişkileri iyice bozulmuştu. Bu nedenle Fransızlar 11-12 Şubat 1920'de Maraş'tan, 11 Nisan 1920'de Urfa'dan çekilmek zorunda kaldılar¹¹.

Bölgede yaşadığı sıkıntılar nedeni ile Fransızlar Ankara'da yeni kurulmuş olan Hükümet ile temas kurmak zorunda kalmışlardı. Bursa üzerinden Ankara'ya gelen Fransız Heyeti ile Mustafa Kemal Paşa arasında yapılan

⁹ Bige Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VIII/23, Mart, 1992, s. 274.

¹⁰ Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922), Ankara, 1975, s. 122-124.

¹¹ B. Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması", s. 275.

görüşmelerden esaslı bir anlaşma çıkmamasına rağmen 23 Mayıs 1920'de 29 Mayıs gecesinden itibaren geçerli olacak 20 günlük bir mütareke imzalanmıştı¹². Bu mütareke ile Fransa aslında TBMM Hükümeti'ni zımnen tanımış oluyordu¹³.

Bu tarihten sonra da Fransa olabildiğince TBMM Hükümeti ile ters düşmemeye ve ilişkilerini geliştirmeye çalışarak özellikle ekonomik isteklerini karşılayacak bir anlaşma yapmak istiyordu. Fransa'nun bu girişimleri ancak I. İnönü Zaferi'nden (9-10 Ocak 1921) sonra toplanan Londra Konferansı sırasında gerçekleşecektir. İtilaf Devletleri I. İnönü Savaşıyla askeri alanda da rüşünü ispat eden TBMM Hükümeti'ni Londra'da yapılacak Barış Konferansı'na davet etmek zorunda kalmışlardı. 21 Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında yapılan Londra Konferansı'na TBMM Hükümeti'nin temsilcisi olarak gönderilen Dışişleri Vekili Bekir Sami Bey, İtilaf Devletleri ile toplu bir barış antlaşması yapmak mümkün olmayınca İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar ile ayrı ayrı birer anlaşma yapmıştı¹⁴. Bekir Sami Bey 11 Mart 1921 tarihinde Fransa Başbakanı Aristide Briand ile "politik, askeri, ekonomik nitelikte ve Türkiye-Suriye sınırını saptayan" bir antlaşma yapmıştı. Bu antlaşmanın sınır ile ilgili maddesinde; Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmadığı gibi bu bölge Suriye'ye bırakılıyordu¹⁵.

Ancak Londra Konferansı sırasında Bekir Sami Bey'in kendi inisiyatifini kullanarak İtilaf Devletleri ile yapmış olduğu bu anlaşmalar Misak-ı Milli'ye aykırı oldukları gerekçesi ile Meclis tarafından reddedilmişti. Dolayısıyla Türk-Fransız Antlaşması da reddedilmişti¹⁶.

Londra'da Bekir Sami Bey'in imzaladığı antlaşma TBMM tarafından reddedildikten sonra TBMM Hükümeti 18 Mayıs 1921 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışmanı Münir Bey (Erteğün) aracılığıyla Fransız Doğu Ordusu Birinci Tümen Komutanı General Dufieux'ye Türk karşı önerilerini vermiştir. Bu önerinin sınırlar ile ilgili maddesinde Türkiye-Suriye sınırının Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı'nı kapsayacak şekilde çizildiğini görüyoruz¹⁷.

¹² Bige Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından (1919-1922), Ankara, 1994, s. 89.

¹³ Mehmet Gönlüboğazlı-Cem Sar, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Ankara, 1990, s. 11.

¹⁴ Londra Konferansı hakkında geniş bilgi için bkz: İzzet Öztoprak, "Londra Konferansı ve Türkiye Meselesinin Cereyan-ı Müzakeratı", Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, (Yay. Haz: Berna Türkdoğan), Ankara, 2000, s. 157-203.

¹⁵ B. Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması", s.276-278

¹⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, Ankara, 1985, s. 4-8.

¹⁷ B. Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması", s. 280-282.

Böylece yeni sınır, bölgenin tarihi yapısı da gözetilerek çizilmişti¹⁸. Ancak bu teklif de, Fransa tarafından kabul edilmemişti.

Bu şartlar altında Türk-Fransız barış görüşmeleri 13 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da resmi olarak yeniden başladı. Bu görüşmeleri Fransa adına Franklin Bouillon yürütürken TBMM Hükümeti adına bizzat Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa bulunuyordu. Bu görüşmeler sırasında TBMM Hükümeti Misâk-ı Milli'de ısrar ederken; Fransız temsilci, Sevr Antlaşmasının hâla var olduğunu belirttiikten sonra, 11 Mart 1921 tarihli Bekir Sami-Briand Antlaşmasının temel alınmasını istiyordu. Bu noktada devam eden müzakereler Mustafa Kemal Paşa'nın tam bağımsızlık ve kapitülasyonlar konusundaki ödün vermez tavrı nedeni ile kesildi¹⁹. Bu görüşmeler sırasında Mustafa Kemal Paşa, Franklin Bouillon'a yarı resmi olarak yeni bir anlaşma taslağı vermişti. Bu taslakta; "Osmanlı hanedanının kurucularından olan Süleyman Şah'ın mezarının bulunduğu Ca'ber Kalesini içine alan ufak bir alanın Osmanlı idaresi ve hükümranlığında kalması önerilmektedir". Halbuki Münir Bey aracılığı ile gönderilen öneride sınır Ca'ber Kalesi'nden geçiyordu²⁰. Bu ikinci öneride sınırın biraz daha kuzeye çekilmesi öngörüldüğü halde TBMM Hükümeti bir şekilde "Türk Mezarı"nın idaresine sahip olmak istiyordu.

Yunanlılara karşı kazanılan Sakarya Savaşı (13 Eylül 1921) Türk-Fransız barış görüşmelerinin tekrar başlamasını sağladı. Bu zaferden sonra Fransızlar TBMM Hükümeti'nin askeri gücünün iyice farkına vardılar. Böylece iki taraf arasındaki görüşmeler 24 Eylül'de Ankara'da başladı. Bu görüşmelerde Ankara Hükümeti'ni Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey başkanlığında bir heyet temsil ederken Fransa'ya yine Franklin Bouillon temsil ediyordu²¹.

Yapılan uzun müzakereler 20 Ekim 1921 tarihinde sonuçlanmış ve TBMM Hükümeti ile Fransa arasında Ankara İtilafnamesi imzalanmıştı. 13 madde olarak düzenlenmiş olan Ankara İtilafnamesi'nin Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı ile ilgili 9. Maddesi şöyle idi:

"Madde 9- Sülâle-i Osmaniye'nin müessisi Sultan Osman'ın büyük pederi Süleyman Şah'ın Caber Kalesinde kâin ve Türk Mezarı namile maruf merkadi müştemilatı ile beraber Türkiye'nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada muhafızlar ikame ve Türk bayrağı keşide edebilecektir"²². Böylece

¹⁸ Mustafa Budak, İdealden Gerçeğe, Misâk-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika, İstanbul, 2002, s. 246.

¹⁹ Kemal Atatürk, Nutuk, (Yay. Haz: Zeynep Korkmaz), Ankara, 2000, s.

²⁰ B. Yavuz, Türk-Fransız İlişkileri, s. 136.

²¹ M. Budak, İdealden Gerçeğe, s. 249.

²² Düstur, III/II, (1-4), İstanbul, 1929, s. 155.

TBMM Hükümeti, bugünkü Suriye sınırını çizen bu anlaşmaya göre Suriye tarafında kalan Ca'ber Kalesi bölgesinde egemenlik haklarını devam ettirmişti.

Türk-Fransız Anlaşması'nın müzakereleri sırasında TBMM'de yapılan görüşmelerde Türk Mezarı konusu, söz alan milletvekillerinin önem verdiği meselelerden biri olmuştu. Örneğin Edirne milletvekili Şeref Bey, 9. Maddedeki "Türkiye'nin Türk Mezarı'na Türk bayrağını çekebilecektir" sözünün yanlış olduğunu ve fiili bir iktidardan bahsettiğini belirterek bunun yerine "Türk bayrağı çeker" ifadesinin koyulmasını istemişti²³. Buna karşılık Dışişleri Bakanı ve anlaşmada Türk Heyeti Başkanı olan Yusuf Kemal Bey, bunun önemli olduğunu ancak bölgenin Fransa'ya bırakılması sebebi ile fiili iktidar ile zikretmenin daha uygun olacağını ileri sürmüştür²⁴. Ayrıca söz alan Mustafa Kemal Paşa, Türk Mezarı'nın sadece bir mezardan ibaret olmadığını ve bunun müstemilatının da olması gerektiğinin müzakereler sırasında bizzat kendisi tarafından hatırlatıldığını kaydetmektedir²⁵.

TBMM'nin gizli oturumlarında geniş bir şekilde tartışılan Ankara İtilafnamesi 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanmıştı. Böylece Türk Mezarının bulunduğu 8797 metrekare olan bu toprak parçasının idaresi Türkiye'ye bırakılmıştı²⁶.

ANKARA İTİLAFNAMESİ'NDEN GÜNÜMÜZE "TÜRK MEZARI"

Ankara İtilafnamesi'nin 9. Maddesi gereğince müstemilatı ile birlikte Türkiye'ye bırakılan Türk Mezarı'nın bulunduğu bölge için TBMM Hükümeti hemen harekete geçerek idareyi kurma çalışmalarına başlamıştır.

Bu sözden olmak üzere 10 Ocak 1922 tarihli ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti'nden Heyet-i Vekile Riyâset-i Celîlesi'ne gönderilen bir yazıda Ankara İtilafnamesi'nin dokuzuncu maddesine göre; Ca'ber Kalesi'nde bulundurulacak muhafızlar için gardiyan tabirinin kullanıldığı ve bu muhafızların asker mi sivil mi, silahlı mı silahsız mı olacağı konusunun ihtilafa neden olduğu belirtilerek meselenin açıklığa kavuşturulması istenmiştir²⁷. Ayrıca aynı dosyada bulunan bir başka yazıda; Hariciye Vekili, bu konu hakkındaki mütalaasında anlaşmada muhafızların asker olup olmayacağı açık olmadığından sivil gardiyan olması gerektiğini ve burada bulunacak muhafızların görevinin koruma olması nedeni ile silahlı olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle

²³ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II, Ankara, 1985², s. 301.

²⁴ TBMM GCZ, II, s. 291.

²⁵ TBMM GCZ, II, s. 362.

²⁶ Suruç Kaymakamlığı İlçe Yıllığı, 1996, s. 38.

²⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10/262. 764. 5. Varak, 2.

Hariciye Vekâleti, görüşmeler sırasında muhafızların sivil olmasının kabul edilebileceği, ancak silahlı olmalarına dair bir istek olursa kesinlikle reddedilmesi gerektiğini ileri sürüyordu²⁸.

Bu ihtilafli durum Fransızların Ca'ber Kalesi'nde bulundurulacak muhafızların silahlı jandarma olabileceğini kabul etmeleri üzerine sona ermişti²⁹. Bunun üzerine Hükümet, 7 Mayıs 1922 tarihinde yayınladığı kararname ile "Ca'ber Kalesi ve Süleyman Şah merkadindeki muhafızların jandarmaya kalbi"ni kararlaştırmıştır³⁰. Böylece TBMM Hükümeti Türk Mezarı'ndaki Ankara İ'tilafnâmesi'nden doğan egemenlik hakkını kullanmıştır.

Lozan Barış Antlaşması'nda Türkiye'nin Suriye sınırı Ankara İ'tilafnâmesi'nin düzenlediği şekilde kabul edilmişti³¹. Böylece Ca'ber Kalesi/Türk Mezarı üzerindeki Türk egemenliği Lozan'da da kabul ediliyordu.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Gazi Mustafa Paşa önderliğinde hızlı bir reform sürecine giren Türkiye'de 30 Kasım 1925'te çıkarılan "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklarla Birtakım Ünvanların İlgasına Dair Kanun" ile Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı bulunan bütün türbeler kapatılmıştır³². Bu kanundan sonra Türk Mezarı 1926 yılında Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır³³.

Bu dönemde Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı için nasıl bir yönetim düşünüldüğü hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak 1931 yılı gibi geç bir tarihte Evkaf Umum Müdürlüğü tarafından maaşı kesilmiş olan Süleyman Şah Türbesi türbedar ve imamı olan Ali Efendi, Dahiliye Vekâleti'ne bir başvuruda bulunmuştur³⁴. Ali Efendi dilekçesinde, Türk Mezarı'nın özel durumundan bahsederek burasının diğer türbelerle aynı değerlendirmeye tabi tutulamayacağını iddia ediyordu. Gerekçe olarak da Türk Mezarı'nın Lozan hükümlerine göre Türkiye'ye bırakılmasını ve kendisinin memuriyetinin de bir ahitname ile taahhüt edilmiş olmasını gösteriyordu³⁵. Dahiliye Vekâleti Ali Efendi'nin dilekçesini Evkâf Umûm Müdürlüğü'ne havale etmiştir. Evkaf Umum Müdürlüğü, 27 Aralık 1931 tarihinde Başvekâlet'e gönderdiği yazıda; Tekke, Zaviye ve Türbelerin kaldırılmasına dair çıkarılmış olan kanun gereğince

²⁸ BCA, 30.10/262. 764. 5. Varak, 3.

²⁹ BCA, 30.10/262. 764. 5. Varak, 1.

³⁰ BCA, 30.18.1.1/5.14.13.

³¹ Düstur, III/V, İstanbul, 1931, s. 20.

³² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II/XIX, Ankara, 1977, s. 283-289.

³³ Suruç Kaymakamlığı İlçe Yıllığı, 1996, s. 37.

³⁴ BCA, 30.10/192.315.8. Varak, 4.

³⁵ BCA, 30.10/192.315.8. Varak, 4.

bunlara ait bütün ödeneklerin bütçeden çıkarılması nedeni ile Ali Efendi'ye maaş tahsis edilmesinin imkânsız olduğunu belirtiyordu³⁶.

Aynı konu Maarif Vekâleti'ne intikal edince Maarif Vekâleti de Türbedar ve İmam Ali Efendi'nin maaşından 1925 tarihli karamameye göre Diyanet İşleri Başkanlığı'nın alakadar olması gerektiğini; dolayısıyla bu konuda, Maarif Vekâleti'nin yapacağı herhangi bir muamelenin olmadığını ifade etmiştir³⁷.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 23 Ocak 1932 tarihinde Başvekâlet'e gönderdiği yazı hem kurumlar arasında yukarıda bahsedilen tartışmayı aydınlatması hem de o güne kadar Türk Mezarı'nın durumunu özetlemesi açısından oldukça önemlidir.

15 Ağustos 1924 tarihli Urfa Müftülüğü'nün Mahalli Evkaf İdaresi'ne ait hademe defterinde, Süleyman Şah Türbesinin imamlık, müezzincilik ve ferraş (temizlikçi, hizmetçi) görevlerini Şeyh Abdullah Efendi'nin yürüttüğü ve 7 lira maaşla kadroya dahil edildiği kayıtlıdır. Ancak 1927 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun özel hükmü gereğince Mâabid-i İslamiye'nin (İslam mabedleri, cami, mescid) gerçek ihtiyaca göre tetkik ve tasnifi ile görevli olan komisyon, yaptığı araştırmalar neticesinde Süleyman Şah Türbesi'nin ibadet için gerekli vasıfları taşıyan bir yer olmadığı ve burasının sadece bir zaviye olduğu gerekçesi ile 7 liralık tahsisatı olan bu vazifenin "vezaif-i fer'iye" (ikinci derecede vazife) ye nakline karar vermiştir. Bundan sonra bütçenin kısıtlı olması dolayısıyla bütün "fer'i hizmetler eshabı" gibi Şeyh Abdullah Efendi'nin de maaşı kesilmiştir. Bu meselenin son karar verileceği kurum olarak ta Haziran 1931 tarihinden itibaren "Hidemât-ı Hayrat Vezaif ve Muhassasatı" kendi özel bütçesine naklolunan Evkaf ve Umum Müdürlüğü gösteriliyordu³⁸.

Bu yazışmaların sonucunda nasıl bir çözüm bulunduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Türk Mezarı hakkındaki meseleler her zaman gündemde olmuştur. 1937 yılında Nafia Vekâleti Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı'nda görevli bulunan Jandarma Saygı Kıtası için bir karakol inşa etmek istemiş ve bu amaçla Maliye Vekâleti'ne başvurmuştu. Bunun üzerine Maliye Vekâleti İcra Vekilleri Heyeti'ne meseleyi arz edince 23 Haziran 1937 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti; yapılacak karakol binası için 8000 liralık döviz müsaadesine izin veren bir karamameyi onaylamıştır³⁹. Bu karamame'nin

³⁶ BCA, 30.10/192.315.8. Varak, 3.

³⁷ BCA, 30.10/192.315.8. Varak, 2.

³⁸ BCA, 30.10/192.315.8. Varak, 1. (Önceki yazışmalarda imam ve türbedar olarak Ali Efendi gösterilirken son yazıda Şeyh Abdullah Efendi ismi görülmektedir. Burada bir isim karışıklığı mı yoksa görev değişikliği mi olduğu konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır).

³⁹ BCA, 30.18.1.2/ 76. 58. 17.

çıkarılmasından sonra karakol binası yapılarak 30 Mayıs 1938'de hizmete açılmıştır. Ayrıca eski türbe tamir edilemez hale geldiği için yeni yapılan karakol binasının yanına yeni bir türbe yapılarak mezar buraya nakledilmiştir.⁴⁰

Türbe 1938 yılında yenilenmesine rağmen 25 Aralık 1945 tarihinde TBMM'de 1946 yılı bütçe görüşmeleri yapılırken söz alan Antalya Milletvekili Hikmet Turan Dağlıoğlu, türbenin içinde bulunduğu durumu şu sözlerle özetliyordu: "... Caber Kalesi vardır ki, bugün Anayurdun sınırları dışındadır. Orada Süleyman Şah'ın bir merkadi vardır. Çocukluğumda görmüştüm. Bugün oralara yanlış bir iskan siyaseti dolayısıyla sürdüğümüz Türk ve Arap aşiretleri burayı kutsal bir ziyâretgâh olarak tavaf ederler. 10-15 sene evvel buranın tamiri için bir hareket olmuştu. Fakat işittiğime göre bugün burası haraptır. Orası sadece bir türbe, bir merkat değildir. Orası aynı zamanda Türk Milletinin ebediyete kadar yaşayacak olan bir Ruh Abidesidir. Onun için ebediyetten ezeliyete kadar yaşayacak olan bir destanı yaratan bu büyük adamın mezarını Türk Milleti'nin şanına yakışacak bir surette tamir edelim"⁴¹. Antalya milletvekili'nin bu temennisinin dikkate alınıp alınmadığını bilmiyoruz. Ancak 1951 yılına ait bir belge yukarıda bahsedilen sıkıntıların devam ettiğini göstermektedir.

Suriye, Lübnan ve Ürdün'e yaptığı bir seyahatten dönen Konya Milletvekili Saffet Gürol, bu ülkelerde bulunan eski Türk şehitlik ve eserlerinin durumunu anlatan bir raporu 23 Mayıs 1951'de Başbakanlığa sunmuştu. Bu raporda Ca'ber Kalesi'ndeki Süleyman Şah'ın türbesinden de bahsedilmektedir. Saffet Gürol raporunda; karakol binası ve türbenin tamire muhtaç olduğunu; burada bulunan 10 kişilik jandarma kıtasının ne rütbelilerinin ne erlerinin ve ne de 60 lira ücretli türbedarın kimi ve nereyi beklediklerini bilmediklerini; ayrıca nöbetçilerin, burada su sıkıntısı çektiklerini ve sularını Fırat nehrinden karşılamak zorunda olduklarını belirterek mezarın kesinlikle bir türbe manzarası arz etmediğini ifade ediyordu. Ayrıca türbeye çekilmiş olan Türk Bayrağı da oldukça eskimişti. Oysa Saffet Gürol'a göre az bir yardımla burası Türkiye için iyi bir propaganda merkezi haline getirilebilirdi. Gürol; yapılması gerekenleri de şöyle özetliyordu:

"a- Bir kuyu açtırmak veya nehirden motorla ve boru ile su nakletmek, hatta elektrikle ışıklandırmak,

b- Merkadin bulunduğu mahalli kudsî bir manzara arzedecek şekilde tefriş etmek,

⁴⁰ Suruç Kaymakamlığı İlçe Yıllığı, 1996, s. 37-38.

⁴¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, VII/XX-3, Ankara, (Tarihsiz), s. 385.

c- Türbedanı ve iki ay müddetle nöbete gelecek olan efradı Süleyman Şah hakkında malumatlı kılmak,

d- Karakolu bir radyo ve mümkünse, şifresiz konuşmak şartıyla telsizle techiz etmek,

e- Araziyi tel örgü yerine duvarla tahdit eylemek ve su meselesi halledilirse, bahçeyi tanzim ederek manzarayı güzelleştirmek ve erlerin sebze ihtiyaçlarını kısmen yerine getirmek,

Bu ecdat makberesini utandırıcı vaziyetten kurtaracaktır kanaatindeyim⁴².

Saffet Gürol tarafından Başbakanlığa takdim edilen bu raporun birer sureti 25 Temmuz 1951 tarihinde İçişleri, Milli Savunma, Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları'na gönderilmiştir⁴³.

Milli Savunma Bakanlığı'nın bu yazıya verdiği cevaptan konu ile ilgili çalışmaların daha önceden yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira Milli Savunma Bakanlığı 18 Ocak 1951 tarihinde, Şam Ateşemiliterliği'nden Ca'ber Kalesi'nin içinde bulunduğu durumu sormuş, buna karşılık türbenin tamire muhtaç olduğu cevabını almıştı. Ayrıca Şam Ateşemiliterliği, Konya Milletvekili Saffet Gürol'un raporunda zikredilen önerilerin hemen hemen aynı olan yapılması gerekenleri 13 madde halinde bildirmişti⁴⁴. Bununla birlikte Milli Savunma Bakanlığı, Ca'ber Kalesi'nde bulunan karakolun İçişleri Bakanlığı'na türbenin de Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olduğunu belirterek bunlarla ilgili isteklerin yerine getirilmesi için raporun birer suretini de bu kurumlara göndermişti⁴⁵. Dışişleri Bakanlığı, 3 Ağustos 1951 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği cevapta; Dışişleri'nin, bu konuda yapacağı bir muamele olmadığını bildiriyordu⁴⁶.

TÜRK MEZARI'NIN TAŞINMASI MESELESİ

Ankara Antlaşması ve Lozan Barış Antlaşması ile Türk toprağı olarak kabul edilen "Türk Mezarı"nın bulunduğu toprak parçası, Suriye ile Türkiye ilişkilerinde önemli bir konu haline gelmiştir. Suriye Hükümeti, 1966 yılında Fırat nehri üzerinde başlattığı Tabka Barajı inşaatının 1973 yılında biteceğini belirterek Süleyman Şah Türbesinin sular altında kalacağını ifade etmiş ve Türkiye'den Türbenin başka bir yere taşınmasını istemişti. İki ülkenin yaptığı

⁴² BCA, 30. 01/57. 347. 5. Varak, 7-8.

⁴³ BCA, 30. 01/57. 347. 5. Varak, 6.

⁴⁴ BCA, 30. 01/57. 347. 5. Varak, 5.

⁴⁵ BCA, 30. 01/57. 347. 5. Varak, 4.

⁴⁶ BCA, 30. 01/57. 347. 5. Varak, 2.

anlaşma ile Türbe, 30 Eylül 1975 tarihinde Halep'e 123, Şanlıurfa'ya 92. km. mesafedeki Fırat nehrinin doğu kıyısında Halep Muhafızlığı, Ayn-el Arap Mıntıka Müdürlüğü ve Sırrın Nahiyesine bağlı Karakozak köyüne nakledilmiştir⁴⁷.

Suriye'nin 1990'lı yıllarda Fırat nehri üzerinde başlattığı Teşrin/Tişrin Barajı inşaatı nedeni ile Süleyman Şah Türbesinin tekrar başka bir yere nakli gündeme gelmişti⁴⁸. Suriye Hükümeti türbenin Türkiye sınırları içerisine taşınmasını istiyordu. Ancak konuyu görüşen Bakanlar Kurulu bu isteği kabul etmediği gibi Türbenin baraj sularından korunması için alınacak önlemleri görüşerek 1 milyon dolarlık bir fon tahsis etti. Türbenin sudan korunmasını sağlayacak çalışmaları Devlet Su İşleri yapacaktı⁴⁹. Böylece türbenin ikinci defa taşınması meselesi ortadan kalkmıştır. Suriye makamları da türbenin korunması konusunda kolaylık göstereceklerini bildirince 2005 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye gezisi öncesinde Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü bir ihale ile kale ve türbenin baraj gölü içerisinde bir yarımada şeklinde korunması için ilk adımı attı. İhaleyi alan firma kale ve türbeyi koruma altına alacaktı⁵⁰. 2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı yurtdışındaki Türk kültür varlıklarını korumak amacıyla yapmış olduğu proje çerçevesinde Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı'nın restorasyonu için 2007 yılı bütçesinden 4,5 milyon YTL'lik bir kaynak ayırmıştır. Suriye ile imzalanan protokol gereği 2007 yılında bu restorasyon işi gerçekleştirilecektir⁵¹.

Böylece, Türkiye anlaşmalardan doğan egemenlik hakkını günümüze kadar korumuştur. Önceden Jandarma Genel Komutanlığı tarafından gönderilen Saygı Kıtası, şimdi 3. Hudut Tabur Komutanlığı tarafından görevlendirilmektedir. 11 kişilik Saygı Kıtası (1 Subay, 10 Er) her ayın 7 ve 20'sinde görev değişimi yapmaktadır. Türbe ziyaretçileri için giriş çıkış Mürşitpınar Sınır Kapısından yapılmaktadır⁵².

⁴⁷ Zaman Gazetesi, 19 Temmuz 1993.

⁴⁸ Hürriyet Gazetesi, 3 Ekim 1998.

⁴⁹ Hürriyet Gazetesi, 26 Aralık 2000.

⁵⁰ Akşam Gazetesi, 23 Aralık 2004.

⁵¹ Zaman Gazetesi, 25 Aralık 2006.

⁵² Suruç 96, s. 40.

BİBLİYOGRAFYA

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
 Düstur, III/II, (1-4), İstanbul, 1929.
 Düstur, III/V, İstanbul, 1931.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II/XIX, Ankara, 1977.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, II, Ankara, 1985².
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, VII/XX-3, Ankara, (Tarihsiz).
 Suruç Kaymakamlığı İlçe Yıllığı, 1996.
 Akşam
 Hürriyet
 Zaman
 Âşık Paşazade, Osmanoğulları Tarihi, (Yay. Haz: K. Yavuz-M.A.Y Saraç),
 Ankara, 2003.
 AKYÜZ, Yahya, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922),
 Ankara, 1975.
 BUDAK, Mustafa, İdealden Gerçeğe, Misâk-ı Millî'den Lozan'a Dış Politika,
 İstanbul, 2002.
 GÖNLÜBOL, Mehmet - SAR, Cem, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası
 (1919-1938), Ankara, 1990.
 HARTMANN, M., "Câber", (Yayına Hazırlayan: Mükrimin Halil Yınanç),
 İslam Ansiklopedisi, III, MEB Yayınları, İstanbul, 1988.
 Kemal ATATÜRK, Nutuk, (Yay. Haz: Zeynep Korkmaz), Ankara, 2000.
 ÖZTOPRAK, İzzet, "Londra Konferansı ve Türkiye Meselesinin Cereyan-ı
 Müzakeratı", Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, (Yay. Haz: Berna
 Türkdoğan), Ankara, 2000.
 TANERİ, Aydın, "Ca'ber Kalesi", İslam Ansiklopedisi, VI, Türk Diyanet
 Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.
 TURAN, Osman, "Süleyman Şah I. (B. Kutalmış)", İslam Ansiklopedisi, XI,
 Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979.
 YAVUZ, Bige, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri, Fransız
 Arşiv Belgeleri Açısından (1919-1922), Ankara, 1994.
 YAVUZ, Bige, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması", Atatürk Araştırma
 Merkezi Dergisi, VIII/23, Mart, 1992.
 YUND, Kerim, "Câber Kalesi", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 2, Mart 1970.

ABSTRACT**THE FORTH OF CA'BER AND TURKISH GRAVEYARD**

Caber forth and Turkish Graveyard, situated in Syria's borders today are the only soil on which we have sovereignty right. Although there are various knowledge about who lies in that graveyard, it is thought that this grave belongs to Suleyman Şah who is the grandparent of Osman Bey, the founder of Ottoman State in both period of Ottoman and Republic period. So, in Treaty of Ankara made together until France in the period of National Struggle, although Turkis Grand National Assembly lost the lands of Northern Syria, according to the ninth article of the treaty, the existnce of soverignth of small land made French accepted.

After that, up to now, Turkey hasn't drawn attention from these land, and protected the rights occuring from the treaties, and performed it's responsibilities.

Key Words: The Forth of Ca'ber, Turkish Graveyard, Süleyman Şah, Treaty of Ankara, Treaty of Lausanne.

ÖZET

Bugün Suriye sınırları içerisinde bulunan Ca'ber Kalesi ve Türk Mezarı sınırlarımız dışında egemenlik hakkına sahip olduğumuz tek toprak parçasıdır. İçinde yatan kişinin kim olduğuna dair muhtelif bilgiler olmasına rağmen Türk Mezarı; hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey'in atası Süleyman Şah'a ait olarak düşünülmüştür. Bu nedenle Milli Mücadele döneminde Fransa ile yapılan Ankara İ'tilâfnâmesi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Kuzey Suriye topraklarını kaybetmesine rağmen Anlaşmanın 9. Maddesi gereğince bu bölgede küçük bir arazi parçasındaki egemenliğini Fransızlara kabul ettirmiştir.

Bundan sonra da günümüze kadar Türk Devleti bu toprak parçasından ilgisini eksik etmemiş ve anlaşmalardan doğan haklarını korurken yükümlülüklerini de yerine getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ca'ber Kalesi, Türk Mezarı, Süleyman Şah, Ankara İ'tilâfnâmesi, Lozan Antlaşması.